

KÜLTEPE'DEN YENİ BİR VASIYETNÂME

İrfan ALBAYRAK*

Bugüne kadar binlerce Kültepe tableti arasından, tam bir vasiyet niteliğinde yalnızca birkaç belge ele geçmiştir.¹ Yayınlanmış olan bu vasiyetnâmelerin tamamının Asurlu tüccarlardan kalmış olması dikkat çekicidir. Buna karşın, elimizde, Anadolu bir tüccar ya da başka bir meslek erbâbından kalan ve tam bir vasiyet niteliği taşıyan herhangi bir tablet bulunmamaktadır. Gerçi, Anadolu'nun yerli halkına âit, aile bireyleri arasındaki ilişkileri düzenleyen, anne ve baba öldükten sonra mevcut malların nasıl pay edileceği hakkında birtakım bilgiler veren, bazı belgeler bulunsa da, bunların; Asurlu tüccarlardan kalan vasiyetnâmelerden önemli farkları vardır. Bunlardan en önemlisi, yerlilerden kalma bu türden belgelerin henüz anne ve baba hayatta iken geçerli olmasıdır. Ayrıca, bu çeşit belgeler, Asurlu tüccarların bıraktığı ve onun bir vasiyetnâme olduğunu hemen anlaşılır kılan, genellikle metnin başlangıç cümlesi olan *ŞA šimti bēti-šu (ša Kaniš / alim^{ki}) išim* “ŞA (Kaniş'teki / Asur'daki) evinin vasiyetini etti” gibi tipik bir giriş cümlesine sâhip değillerdir.²

Asur Ticaret Kolonileri Devrine âit vasiyetnâmelerin böyle az olmasının sebebini, bizim de katıldığımız üzere; W. von Soden, özel bir durum ya da tercihlî bir vârisin söz konusu olmadığı hallerde, geleneklerin, miras hukukunu yeterince düzenlemiş olmasına bağlamaktadır.³ Vasiyetnâmelerin dışında, Asurlu tüccarlar arasındaki bazı mektup, hukukî protokol vb. yazışmalarda da dönemin miras anlayışına ışık tutan ifadeler bulunmaktadır. Bu tür ifadelere, daha çok bir tüccarın ölümünün ardından, onun aile fertleri arasında yapılan yazışmalarda rastlamaktayız.

---

*Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Sumeroloji Anabilim Dalı

1. Bu belgelerden ICK 1 12 , BIN VI 222 ve 224 (222'ye ait bir parça olduğu zannediliyor) W. von Soden tarafından, W.O. 8 1975/76 s.211 vd. ve Thierry Kolleksiyonundan bir vasiyetnâmeyi P.Garelli RA 60 s. 131 vd. işlenmiştir. Ayrıca Asurca vasiyetnâmeleri C. Wilcke ZA 66 (1976) s.196-233'de yeniden ayrıntılı olarak ele almıştır.

2. KKS (ICK III) 57; TC I 62; Kt 89/k 369,370 (V. Donbaz, Prof. Dr. Nimet Özgüç'e Armağan Kitabı, s.131-154).

3. W. von Soden a.g.y. s. 211 vd.

Şimdi, burada işleyeceğimiz yeni vasiyetnâmeden önce, bazıları yayınlanmamış metinlerde miras intikâli ile ilgili olarak geçen ifadelerden bazı örnekler vermek istiyoruz.

I 705⁴ numaralı metin, baba mirasının paylaşımı esnasında iki kardeş arasında çıkan tartışmaları konu almaktadır. Bu metinden ev, gümüş, altın vb. dışında başka nelerin mirasa dâhil olduğunu öğrenebiliyoruz. Bunlar metinde *şubrum* “hizmetli”, *utuptum* “mobilya”, *qablîtum* “metal kap”, *paššurum* “masa”, *mazlagum* “kaşık”, *şugariâ’um* “hançer”, *samâlum* “bir tür kap” ve *maşku* “deri” olarak belirtilmektedir. Metinde kardeşlerden birisi itirazını şöyle dile getirmektedir:

¹⁾*i-na šî-ma-tim*

²⁾*ša a-bi-ni / Ê*

³⁾*ša Kâ-ni-iš şû-ub-ru-um*

⁴⁾*û ü-tù-up-tum*

⁵⁾*i-a-um*

¹⁻³⁾“Babamızın vasiyetinde (göre);

Kaniş’deki ev, hizmetliler

⁴⁻⁵⁾ve mobilya bana (aittir)”.

Metnin devamı olan satırlarda ise şöyle denilmektedir:

¹⁶⁾.....*a-na*

¹⁷⁾*šî-tim / a-lâ-ak-<ma>*

¹⁸⁾*bê-tî / i-na Kâ-ni-iš*

¹⁹⁾*a-ma-ar-ma*

²⁰⁾*a-šê-e-kâ*

¹⁶⁻²⁰⁾Geriye kalan (hissem) için geleceğim (ve) Kaniş’teki evimi gözden geçireceğim, sonra (eğer bir şeyler eksikse) seni arayacağım”.

Bir başka belge de İddi(n)-Aşşur’un, kız kardeşleri Akadia’nın⁵ öldüğünü kardeşi Uşur-ša-İstar’a bildirmek üzere, muhtemelen Asur’dan yazdığı Kt o/k 30 numaralı yayınlanmamış mektuptur. Metinde İddi(n)-Aşşur kız kardeşleri Akadia’nın öldüğünü ve ona (Uşur-ša-İstar’a) 1 mina gümüş borcu bıraktığını, şöyle ifade etmektedir:

¹⁾*a-na Ū-şû-ur-ša-İstar qî-bi, -ma*

²⁾*um-ma Ī-dî-A-şur-ma A-kâ-dî-a*

³⁾*me-ʿtaʿ-at KÛ.BABBAR 1 ma-na*

⁴⁾*h[u-b]u-lâ-am tē-zî-<ba> -ʿkaʿ-um*

¹⁻²⁾Uşur-ša-İstar’a İddi(n)-Aşşur şöyle söylüyor: ²⁻⁴⁾“Akadia öldü. O sana 1 mina gümüş borcu bıraktı”

4. K.Hecker – G. Krysatz, Keilschrift Tafeln, Prag 1998.

5. Akadia’nın İddi(n)-Aşşur ve Uşur-ša-İstar’ın kız kardeşleri olduğu hakkında bk. S. Çeçen, “Uşur-ša-İstar Est le Fils de Sargon, Roi de l’Ancienne Assyrie?”, Archivum Anatolicum II, s.11-17.

Yine aynı metnin ilerleyen satırlarında İddi(n)-Aššur, diğer bir kız kardeşleri olduğunu buradan öğrendiğimiz Lamassātum'un, kendisinin de vâris olduğu gerekçesi ile, Akadîa'nın vasiyetnâmesini açmaya yönelik girişimlerini şöyle dile getirmektedir:

²⁰⁾Lá-ma-sa-tum i-na É^{bi-n}-kà

²¹⁾ta-ta-ša-ab um-ma

²²⁾šî-it-ma i-na šî-ma-tim

²³⁾a-ha-tum / a-ha-at / ta-bê-el

²⁴⁾šî-ma-tim a-pâ-ta-im

²⁵⁾ta-za-az

²⁰⁻²²⁾Lamassātum şimdi senin evine

oturdu. O şöyle

söylüyor: ²²⁻²³⁾“Vasiyette (göre)

kız kardeş (de bir) kız kardeşti²³⁾ (diyerek) davrandı.

²⁴⁾²⁵⁾Ve vasiyetnameleri açmak

için duruyor (hazır bekliyor).

Konumuzla ilgili bir diğer metin ise; babalarının bıraktığı vasiyetnâmenin açılması hususunda kız kardeşi tarafından sıkıştırılan bir küçük kardeşin, o zamanlar Anadolu'da bulunan ağabeylerine yazmış olduğu Kt v/k 77⁶ envanter numaralı mektuptur. Burada, babası öldükten sonra mirastan payını almak isteyen bir kız kardeşin Asur'da bulunan küçük kardeşine baskı yaparak, ısrarla babalarının vasiyetini açtırmaya yönelik girişimleri anlatılmaktadır. Küçük kardeş kız kardeşlerinin ısrarlı davranışlarını ağabeylerine şöyle iletmektedir:

⁶⁾a-na-kam a-dî 5^{si}-[ša]

⁷⁾a-ha-at-ni a-lam ta-ak-šu-ud

⁸⁾um-ma šî-it-ma šî-ma-at

⁹⁾a-bi₄-ni lá-aš-me a-na-ku

¹⁰⁾ak-ta-na-lá-šî um-ma a-na-ku-ma

¹¹⁾a-lu-ni ra-bi₄-ni-tum

¹²⁾li-li-ku-ni-ma u KÜ.BABBAR

¹³⁾l GĪN ša GĀN^{6m} li-ip-lu-ra-ma

¹⁴⁾šî-ma-at a-bi₄-ni

¹⁵⁾ku-lu-ni-ma lu ni-iš-me

⁶⁻⁷⁾Burada, 5 defa

kız kardeşimiz şehre geldi.

⁸⁾O şöyle söyledi:

⁸⁻⁹⁾“Babamızın vasiyetini işiteyim” Ben

onu oyaladım. ¹⁰⁻¹⁵⁾Ben dedim ki;

“büyük kardeşlerimiz

gelsinler ve gümüştün

Anadolu'da olan 1 şeqeli (dahi) toplansın.

Babamızın vasiyetini

biz hepimiz işitmek istiyoruz”¹⁵⁾

Metnin ilerleyen satırlarında, kız kardeşin konu hakkında mahkemeye başvurduğundan, ve mahkemenin, diğer kardeşler Asur'a dönünceye kadar vasiyetnâmenin ve deponun açılmaması yönünde karar aldığı şöyle belirtilmektedir:

¹⁶⁾i-na wa-ar-ki-tim

¹⁷⁾a-na a-lim ta-li-kâ-ma

¹⁸⁾um-ma šî-it-ma šî-ma-tim

¹⁹⁾lá-aš-me a-na-ku a-na a-lim^{ki}

¹⁶⁻¹⁹⁾(Daha) sonra O şehre (mahkemeye)

gitti ve şöyle söyledi:

“(vasiyetteki) kararları

duymak istiyorum”¹⁹⁻²³⁾Ben sizlerin

²⁰⁾ki-ma ku-mu-ti ú-ta-er-ma

²¹⁾um-ma a-na-ku-ma a-hu-ni

²²⁾ra-bi₄-ú-tum i-na GÁN^{lm}

²³⁾È ku-mu-ki ú-ši-ma-tim lá ni-pá-tè

²⁴⁾a-lu-um di-nam i-dí-ma a-dí

²⁵⁾ta-lá-kà-ni-ni È ku-mu-ki

²⁶⁾ú-ši-ma-tum lá i-<< >>-pá-tè-a

vekili olarak şehre başvurduğum ve şöyle söyledim:

“Büyük kardeşlerimiz Anadolu’dalar,

deponu ve vasiyetnameleri

açmamalıyız”

²⁴⁻²⁶⁾Şehir kararını şöyle verdi: “Siz

buraya gelene kadar depo (ve)

(vasiyetin) kararları açılmayacak”

Bir diğer örnek de; mirasın mevcut bir vasiyete göre paylaşılması hakkında bir takım ifadelerin bulunduğu EL 287 (Jena 369) metnidir. Burada konuyla ilgili olarak şöyle denilmektedir:

⁴⁾ni-iš a-lim⁶⁾ it-mu-[ú-ma a-ma-lá]

⁵⁾ši-ma-at a-bi₄-šu-nu ne-[pu-uš]

⁴⁻⁵⁾Onlar şehrin yeminini ettiler ve biz

babalarının vasiyetine göre yaptık (hareket ettik).

Yine aynı metnin devam eden satırları şöyledir:

¹⁸⁾..... ši-tám lu ú-tá-tám

¹⁹⁾lu am-tám lu [wa]rdam

²⁰⁾lu zi-i[t]-[ám] a-ma-lá

²¹⁾ši-ma-at a-bi₄-šu-nu

²²⁾i-zu-zu

¹⁸⁻²²⁾“..... Geriye kalan hem tahıl,

hem kadın köleyi, hem erkek köleyi

hem (de diğer miras) hissesini

babalarının vasiyetine göre

paylaşacaklar”.

Bunların dışında, bir tüccarın ölümü sonrası, aile fertleri ya da meslektaşları arasında yapılan yazışmaların bazılarında, onun vasiyet bırakıp bırakmadığına ilişkin bilgiler mevcuttur. Bunlardan BIN VI 2 metninin ilgili satırlarında şöyledir:

³⁾E-lá-li me-et

⁴⁾ši-im-ti-šu ú-lá

⁵⁾i-ši-im

³⁻⁵⁾“Elâli ölmüştür.

O vasiyetini

etmedi”.

Ayrıca, POAT 19 metninin aşağıda verilen satırları da konuyla ilgili güzel bir örnektir.

²⁸⁾tup-pu-um ša ši-ma-at

²⁹⁾A-šür-i-mi-ti i-na Hu-ra-ma

³⁰⁾iš-ti Ša-lim A-šür DUMU En-un A-š[ür]

³¹⁾i-ba-ši

²⁸⁻³¹⁾“Aššur-imitti’nin vasiyeti

olan tablet Hurama’da

Ennum-Aššur’un oğlu Šalim-Aššur’da

bulunmaktadır”.

Verdiğimiz tüm bu örnekler de gösteriyor ki; M.Ö. II. binin başlarında Anadolu’da yaşayan, bilhassa Asurlu tüccarlar, vasiyet bırakmak suretiyle, miras intikâlini hukukileştirmişlerdir. Şimdi burada, buna örnek yeni bir vasiyetnâmeyi ele alacağız.

Aşağıda işlediğimiz Kt. o/k 196 a, c⁷ envanter numaralı –zarfı sonradan açılmış⁸– belge Kültepe’den 1963 yılı kazılarında açığa çıkarılmıştır. Yaklaşık iki yüz belgeden oluşan 1963 yılı tabletleri, tek bir tüccara âit olmayıp, arşivlerden birisi, bu vasiyetnâmenin sâhibi olan Agūa’nın oğlu, Šu-Bēlum’a âittir⁹. Bu yıl bulunan tabletler arasında Agūa ile ilgili sadece birkaç tablet bulunurken, Šu-Bēlum’un bir arşive sâhib olması, bu tabletin Šu-Bēlum’un arşivinden bulunduğunu düşündürmektedir. Anlaşıyor ki; Agūa öldükten sonra, onun Kaniš’teki firmasını, vasiyetinde de belirttiği üzere, Šu-Bēlum işletmeye devam etmektedir.

Kt o/k 196 a

Zarfin her iki yüzünde ve bütün kenarlarında, bazıları kitâbeli olan, silindir mühür baskıları vardır. Zarfta miras dağılımına şahitlik edenlerin mühür baskıları ve vasiyetin kime âit olduğunun dışında başka bir bilgi bulunmamaktadır.

Ö.y.	(Silindir Mühür A)
1	KİŠİB Ī-dī-Sū-en ₆ DUMU Puzur ₄ -Īštar KİŠİB A-šūr-na-da DUMU Pu<zur ₄ >-A-na (Silindir Mühür B)
5	KİŠİB A-pī-il ₃ -ke-en ₆ [DUMU Ī-]lī-da[n] [KİŠİB Ī-ku-pī-a DUMU]
A.k.	KİŠİB Sâ-lī-a DUMU Ū-šū-ur-[ ]
A.y.	(Silindir Mühür C) (Silindir Mühür D) ša šī-ma-at A-gu-a
10'	DUMU Šu-A-nim (Silindir Mühür D) (Silindir Mühür E)

7. Kiremit renkli zarf 10,7 cm x 6,7 cm x 3,9 cm ve kiremit renkli tablet 8.9 cm x 5.7 cm x 2,4 cm ölçülerindedir. Anadolu Medeniyetleri Müzesi’ndeki o/k 196 b envanter numaralı tablet gerek konusu gerekse ölçüleri itibarı ile işlediğimiz metinle bir ilgisi yoktur.

8. Zarf, muhtemelen mühür baskıları üzerinde çalışan araştırmacılar tarafından, açılmış olmalıdır.

9. Šu-Bēlum’u Agūa’nın oğlu olarak Kt o/k 133 (kardeşi Šu-Anum ile birlikte) ve 165 metinlerinden de tanıyoruz. Bunun dışında o/k 109 (kardeşi Abi-ili ile beraber), 145, 167, 168, 173, 176, 180, 188, 191, 192 metinleri de onun arşivine âittir.

Ü.k.	(Silindir Mühür F)
S.k.	(Silindir Mühür F)
Sağ k.	(Silindir Mühür E)

¹⁻⁸⁾Puzur-Istar'ın oğlu Iddi(n)-Su'en'in mührü, Puzur-Ana'ın oğlu Aşşur-nādā'nın mührü, Ili-dān'ın oğlu Apil-kēn'in mührü, [.....]'nın oğlu Ikuppia'nın mührü, Uşur-[.....]'nın oğlu Salīa'nın mührü. ⁹⁻¹⁰⁾Şu-Anum'un oğlu Agūa'nın vasiyeti hakkında.

Kt o/k 196 c

Kırkbeş satırdan oluşan belge, bazı kâtip hataları dışında oldukça düzgün yazılmıştır. Metinde geçen bazı şahıs adlarının vasiyetin sahibine (Agūa'ya) yakınlığı, daha çok 1963 yılı tabletlerinden ve yayınlanmış diğer metinlerden elde edilen bilgilere göre tespit edilmeye çalışılmıştır.

Vasiyetnâmede mevzu edilen konularını şöyle gruplandırıyoruz:

- St. 1-2) Vasiyetnâmenin kime âit olduğu,
 St. 2-6) Agūa'nın eşinin (*aşşatum*) miras üzerindeki hakları,
 St. 7-10) Şu-Bēlum'un mirastaki payı,
 St. 10-11) Agūa'nın ölümünden sonra alacaklıları kimlerin karşıla yacağı,
 St. 11-16) Abşalim (*amtum*¹⁾'e mirastan düşen pay,
 St. 17-22) Agūa'nın "oğullarım" dediği kimselerin miras hakları,
 St. 22-26) Artan gümüş, bayan ve erkek kölelerin kimler tarafından, nasıl paylaşılacağı,
 St. 26-27) Aşşur-iddi(n) ile ilgili özel bir karar,
 St. 27-38) Geriye gümüş kalmaması halinde Agūa'nın "oğullarım" diye belirttiği kimselere yapılacak ek ödeme,
 St. 39-43) Abi-ili'nin hangi şartlarda mirasa dâhil olduğu,
 St. 44-45) Şâhitler.

Öy.	1	<i>A-gu-a / šī-im-tù-šu</i> <i>i-šī-ma / bē-tum ša a-lim^{ki}</i> <i>ša a-šī-ti-a / i-na KÜ.BABBAR</i> <i>qá-dī / me-er-e-a-ma</i>
	5	<i>ta-zu-az i-na KÜ.BABBAR</i> <i>zi-ti-ša / a-ba-at ù um-ma-at</i> <i>bē-tù-um ù KÜ.BABBAR wa-ar-kâ-sà</i> <i>ù mi-ma ti-šu-ú</i> <i>ša Šu-Be-lim bē-tù-um</i>

- 10 *ša Kà-ni-iš / ša Šu-Be-lim*
um-mi-a-ni / me-er-ú-a
e-pu-lu-ma i-na KÙ.BABBAR
ša i-a-ti / i-ši-ta-ni
1/3 ma-na KÙ.GÍ 1 ma-na
- 15 *KÙ.BABBAR ù am-tám Áb-ša-lim*
tù-<na>-ša-ra-ma / ta-lá-qé
ù i-na ši-ta-tim
me-er-ú-a
- A.k. *ša bé-ta-tim*
- 20 *lá il₅-qé-ú-ni 4 GÚ.TA*
- A.y. *URUDU ki-ma bé-ta-ti-šu-nu*
i-lá-qé-ú i-na
ši-ti KÙ.BABBAR am-tim wa-ar-dim
a-ši-ti Šu-Be-lim ù me-er-ú-a
- 25 *mu-tá mu-tá-ma*
i-zu-zu ša-wi-sú ša A-šür-i-dí
wa-šur-ra-sú-um šu-ma KÙ.BABBAR
i-a-ti mi-ma ú-la iš-ti-tám
4 GÚ.TA URUDU
- 30 *ša bé-ta-ti-šu-nu*
me-er-ú-a / ú-lá i-lá-qé-ú
2 ma-na KÙ.BABBAR
Puzur₄- Íštar ú-wa-x
2 ma-na KÙ.BABBAR Ú-šú-ur-ša-A-šür
- 35 *ú-ta-ar*
e-li-a-tù-šu-nu
a-pu-a-ti-šu-nu-ma
- Ü.k. *i-ta-pu-lu*
A-bi-i-li šu-ma 10 ma-na
- 40 *KÙ.BABBAR i-ša-qal*
- S.k. *qá-dí a-hi-šu-ma / i-zu-az šu-ma 10 ma-na*
KÙ.BABBAR lá iš-qúl / na-si-ih ù 10 ma-na.TA
KÙ.BABBAR a-na a-hi-šu i-na-pá-al ÍGÍ Í-dí-Sú-en₆
ÍGÍ A-šür-na-da ÍGÍ A-pi-il₅-ke-<en₆> ÍGÍ Í-ku-pi-a
- 45 *ÍGÍ Sâ-li-a*

¹⁻²⁾Agūa vasiyetini şöyle etti: ²⁻³⁾Asur'daki ev karımıdır.

³⁻⁵⁾Karım, gümüşü oğul-larımla birlikte paylaşacak. ⁵⁻⁶⁾Gümüştən onun hissesi (hem) baba (hem de) anne (olarak)tır. ⁷⁻⁹⁾Ev, gümüş ve sâhip olduğu her şey O (karım) öldükten sonra Šu-Bēlum'undur. ⁹⁻¹⁰⁾Kanis'deki

ev Şu-Bēlum'undur. ¹¹⁻¹²⁾Alacaklılarımı oğullarım karşılayacaklar (ödeyecekler) ve ¹²⁻¹⁶⁾bana artakalan gümüşten 1/3 mina altın, 1 mina gümüş ve bir bayan köleyi Abşalim ayıracak ve alacak. ¹⁷⁻²²⁾Ev almamış olan diğer oğullarım 4'er *biltum* bakır evlerine karşılık alacaklar. ²²⁻²⁶⁾Gümüşün, bayan kölelerin, erkek kölelerin geriye kalanını (ise); karım, Şu-Bēlum, ve (diğer) oğullarım hisse hisse paylaşacaklar. ²⁶⁻²⁷⁾Aşşur-iddi(n)'in *şawitum*'u ona *birakılmıştır*. ²⁷⁻³¹⁾Eğer benden geriye hiç gümüş kalmazsa, oğullarım evlerine karşılık olan 4'er *biltum* bakırı alamayacaklar. ³²⁻³⁵⁾(Bu durumda) 2 mina gümüş Puzur-İstar ....., 2 mina gümüş Uşur-ša-Aşşur geri ödeyecek. ³⁶⁻³⁸⁾Onların ek masrafları onların *almalarına* (yüklenmiş)tir. ve eşit (olarak) denkleştirilmiştir. ³⁹⁻⁴¹⁾Eğer Abi-ili 10 mina gümüş tartarsa kardeşleriyle beraber (mirası) paylaşacak. ⁴¹⁻⁴³⁾Eğer 10 mina gümüşü tartmaz ise, (mirastan) çıkarılmıştır, ve kardeşlerine 10'ar mina gümüş eşit (olarak) ödeyecektir. ⁴³⁻⁴⁵⁾İddi(n)-Su'en'in huzurunda, Aşşur-nādā'nın huzurunda, Apil-kēn'in huzurunda, İkuppia'nın huzurunda, Salīa'nın huzurunda.

Açıklamalar:

St.6) *a-ba-at ù um-ma-at* : *abum* “baba” ve *ummum* “anne” kelimelerinin fem. stativ halleridir. Bu formun nom. örnekleri (*abum ummum*) I 837 (Festschrift Güterbock II 141vd.), 5,10(gen.), 13 ; TC 62, 2',9'(gen.), 17' ve V.Donbaz'ın N.Özgüç'e Armağan Kitabında yayınladığı Kt 89/k 369, 7(gen.), 11;370, 6-7,14(gen.), 25 ve e/k 167 6,12(gen.) metinlerinde de geçmektedir. Bu ifade ile baba öldükten sonra annenin aile varlığı üzerinde tek hâkim olacağı vurgulanmış olmalıdır.

St.7) *wa-ar-kā-sā* : *warkātum* “terike” kelimesinden *wa-ar-kā-at-ša* yerine yazılmıştır. Kelime aslında “onun terikesi” şeklinde anlaşılmalıdır ancak, kelimenin burada, Hammurabi Kanunundaki¹⁰ kullanımına benzer bir anlamda; “O öldükten sonra” anlamayı uygun buluyoruz. Çünkü, Agūa'nın eşine bıraktığı gümüş ve eşinin sâhip olduğu her şeyin (*mimma tişū*) Şu-Bēlum'a kalacağı belirtilmektedir. Bunun yanında, Agūa'nın, hem kendi mirasının büyük bir kısmını Şu-Bēlum'a bırakması, hem de Asur'daki karısının mirasçısı olarak Şu-Bēlum'u göstermesi, Şu-Bēlum'un diğer çocuklarla öz kardeş olmadıkları yönünde değerlendirilebilir. Buradan hareketle metnin 15. satırında geçen ve Agūa'nın kendisine 1/3 mana altın, 1 mana gümüş ve bir bayan hizmetçi

10. Bu ifade Hammurabi Kanunu § 157, 158'de *warki abišu* “babalarının ölümünden sonra” şeklinde geçmektedir.

bıraktığı Abšalim, Agūa'nın ikinci eşi olarak düşünülebilir. Belki de Abšalim, Agūa'nın, adlarını belirtmeden *me-er-ú-a* “oğullarım” dediği kimselerin annesiydi.

St.8) *mì-ma tí-šu-ú* “sâhip olduğu her şey” ifadesiyle Agūa herhalde, eşinin çeyiz (*šeriktum*) ve miras yoluyla baba evinden getirdiği mal veya kendi ticarî faaliyetlerden elde ettiği kazançları kastetmiş olmalıdır.

St.7-10) “Ev, gümüş ve onun sâhip olduğu her şey, O (karım) öldükten sonra Šu-Bêlum’undur. Kaniš’teki ev Šu-Bêlum’undur” ifadesinde *ša* elemanın kullanımına dikkat çekmek istiyoruz. *ša* elemanın kendisinden önce sayılan nesnelerin, hemen kendi arkasından gelen şahsa âit olduğunu göstermektedir. Aslında, bir takım nesnelere sayıldıktan sonra *zittum* “hisse” veya *qātum* “hisse, pay” kelimelerinden birinin *ša*’dan önce yazılması beklenirdi. *ša* elemanın böyle bir kullanımını, bir mirasın paylaşılması hususunda düzenlenmiş olan EL 287 (Jena 369) metninden tanıyoruz. Burada şöyle denilmektedir: ⁴⁰⁾*É^{tum} ša a-lim^{bi} zi-tum ša Šu-mi-a-bi₄-a* “Asur’daki ev Šumi-abia’nın hissesidir”

St.15) Abšalim’in bayan adı olarak da geçtiğini CCT III, 14,3,32; ICK II 156,5 (Aššur-lamassi’nin kız kardeşi) gibi bir çok metinden biliyoruz. Burada Abšalim’in Agūa’ya yakınlığı açık değildir. Ancak, metnin hemen başında Agūa’nın, Asur’daki evini bıraktığı ve karısı (*ašitia* “karım”) olduğunu belirttiği bayan herhalde Asur’da oturuyordu. Bilindiği üzere; Asurlu tüccarlar Anadolu’da ikinci bir eş ile evlenebiliyorlar ve ilk eşlerini kasıtlı daha çok *aššatum* –genellikle Asur’da oturuyorlar–, Anadolu’daki eşlerinden bahisle *amtum* kelimesini kullanmaya özen gösteriyorlardı.¹¹ Dolayısıyla, Abšalim’in, Agūa’nın Anadolu’daki ikinci eşi olduğu düşünülebilir.

St.16) *tù-<na>-ša-ra-ma* : Fiili *-na* ile tamamlayarak, metnimize anlam bakımından uyan *našārum* D “bir bütünden bir parçayı çıkarmak, ayırmak” kökünden (Prs. 3. Tk. şh.f) tercüme ediyoruz. Çünkü, *wašārum* “serbest bırakmak”, *šarû* “zengin olmak” ve *šarāmum* “söküp çıkarmak, kesmek” fiillerinin anlamları cümlenin akışına uymamaktadır.

11. Eski Asur’da kadınların statüleri hakkında bk. Y.Kawasaki, *Oriente (Japan)* 37/1 1994.

St.23) Burada, *amtum* “bayan köle” ve *wardum* “erkek köle”lerin de gümüş, altın, bakır vb. değerli madenler gibi, paylaşılacak nesnelere arasında sayılmaktadır. *a.* ve *w.*’un miras paylaşımında diğer nesnelere beraber geçtiği başka örnekler de vardır.¹²

St.25-26) *muṭa muṭa zu’āzum* ifadesini tam olarak anlayamıyoruz. Bu ifade KKS (ICK III), 1a’da şöyle geçmektedir: ²¹*lu KÜ.BABBAR nu-ša-āš-qa-al* ²²*mu-tā mu-tā ni-zu-a-az* ²³*lu ni-qí-a-am nu-ša-da-an* ²⁴*mu-tā mu-tā ni-zu-a-az* “Ya gümüşü tarttıracağız (ve) *hisse hisse* paylaşacağız ya da kurbanı verdireceğiz (ve) *hisse hisse* paylaşacağız”. Ayrıca metnin zarfında (st. 21-22) bu ifadeye karşılık olarak *qá-ta qá-ta i’-zu-a-az* kullanılması, *muṭā’um* “eksik, yetersiz” kelimesi ile *qātum* “hisse” kelimeleri arasında anlamca bir yakınlık olduğuna işaret etmektedir. Kt b/k 177¹³ numaralı metinde de geçen bu ifadenin “hisse hisse belki azar azar (?) paylaşmak” anlamına geldiğini düşünüyoruz.

St.26-27) *ša-wi-sú ša A-šūr-i-dí wa-šú¹-ra-sú-um* “Aşşur-iddi(n)’in *šawītum*’u ona bırakılmıştır” cümlesinde geçen *šawītum* kelimesi için kesin bir şey söyleyemiyoruz. Form olarak *šawūm* “kızartmak” fiilinden fem. part. (kızartan(?)) olarak düşünülebilir. Birkaç yer dışında geçmemiş olan bu kelimenin bir kadın grubunu ifade ettiği yönünde görüşler vardır¹⁴. Ayrıca, kendisine *šawītum*’un bırakıldığı belirtilen Aşşur-iddi(n)’in Agūa’ya yakınlığı da metinde açık değildir ancak, onun Agūa’nın oğlu olduğunu, kardeşi Šu-Bēlum’un da beraber kaydedildiği (st.54), Kt m/k 148,59 ve I 742,14’den biliyoruz.

St. 27) *wa-šú¹-ra-sú-um* : Kesin kanaatimiz olmamakla birlikte, *wašārum* “serbest bırakmak” fiil kökünden, *wa-šú¹-ra-at-šu-um* (fem. stat. 3.tk. şh.) yerine, “ona serbesttir” veya “ona serbest bırakılmıştır” anlamında kullanıldığını zannediyoruz.

12. EL 287 (Jena 369) ¹⁸..... *ù ší-tám lu ú-tá-íám* ¹⁹*lu am-tám lu [wa]rdam* ²⁰*lu zi-i[í]-t[ám] a-ma-lá* ²¹*ši-ma-at a-bi-šu-nu* ²²*i-zu-zu* “ve geriye kalan hem tahılı, hem kadın köleyi, hem erkek köleyi hem (de diğer miras) hissesini babalarının vasiyetine göre paylaşacaklar”; I 705, ¹*i-na ší-ma-tim* ²*ša a-bi-ni* / ³*É* ³*ša Ká-ni-iš šú-ub-ru-um* ⁴*ù ú-ti-up-tum* ³*i-a-um* “Babamızın vasiyetinde (göre); Kaniš’deki ev, hizmetliler ve mobilya bana (âittir).

12. Kt. b/k 177, 6-7 (Ş. Gül AMMY 1989, s. 53 vd.).

14. Bk. dipnot 11.

St.33) *ú-wa/wu-x*: Metnin kopyesinden de görüleceği üzere, fiilin son işaretini kesin olarak tanımak zordur. Form olarak *ewû* D “olmak” kökünden düşünülebilir. Aslında, burada da, cümleye paralel olan ve hemen arkadan gelen cümlede olduğu gibi (st. 34-35), *ú-ta-ar* yazılması beklenirdi.

St.33-34) Bu metinde açık olmamakla birlikte, biz Puzur-İstar’ın Agūa’nın oğlu olduğunu VS 26, (st.28)’dan öğreniyoruz. Yine bu metne göre Agūa ile akrabalığı tespit edilemeyen Uşur-ša-Aššur v/k 124 (st.17-18); BIN IV, 105 (st.25); ICK II 150 (st.1 zarf ve 18 tablet) ve KKS 51b’de onun oğlu olarak geçmektedir. Metnin 27-31. satırlarında belirtilen şart cümlesinin gerçekleşmesi halinde, bu iki kardeşi ilgilendiren; “Eğer benden geriye hiç gümüş kalmaz ise, oğullarım evlerine (karşılık) olan 4’er *biltum* bakırı almayacaklar. (Bu durumda) 2 mana gümüş Puzur-İstar ....., 2 mana gümüş Uşur-ša-Aššur geri ödeyecek” ifadeleri dikkat çekicidir. Yukarıda bazılarını verdiğimiz metinlere göre, Agūa’nın oğlu olduklarını söylediğimiz bu kimselerin, geri ödeme yapacak olmaları, sanki, Agūa’nın, daha sağlıklı mirasının bir kısmını paylaştığını düşündürmektedir.

St.36) *e-li-a-tù-šu-nu* : *elâtum* (*eliâtum*) kelimesi için CAD E 77’de “additional share, additional expense” mânâları verilmektedir. Bu kelime P.Garelli’nin (RA 60 s.131vd.) neşrettiği Thierry Kolleksiyonundan bir vasiyetnâmede de geçmekte ve yazar kelimeyi, bizim de tercüme ettiğimiz gibi “ilave masraf, harcama” olarak değerlendirmektedir.

St.37) *a-pu-a-ti-šu-nu-ma* kelimesi için kesin bir şey söyleyemiyoruz. Bu yazılışın, CAD I/A s.50’deki *abbâtum* “fatherly attitude, fatherhood= babalık” anlamına gelen kelime ile ilgisini bilemiyoruz ancak, CAD’de babalık anlamına gelen *abbâtum* kelimesi *a-na a-bu-ti* şeklinde yazıldığı dikkate alınır, kelimenin burada da böyle yazılması beklenirdi. Kanaatimizce bu kelime, *pûtum* „alın“ kelimesinin çoğul şekli olarak bir pre. ile *a-na pu-a-ti-šu-nu* yerine yazılmış ve mecazî bir anlam taşımaktadır. Bu açıklamalar ışığında ve metnin akışını da düşünerek, bu satırları: ³⁶⁾“onların ilave masrafları ³⁷⁾onların *alınlarına* (yüklenmiş)tir ve ³⁸⁾“eşit (olarak) ödenmiştir.” şeklinde anlıyor ve bugün dilimizde yaşayan „boynunun borcu olmak“ deyimini ile anlam bakımından karşılaştırıyoruz.

St 38) *i-ta-p/bu-lu* : Fiilin kökü olarak, “taşımak” anlamına gelen *wabālum* ve “eşitçe ödemek, denkleştirmek” anlamına gelen *napālum* fiillerinden hangisi olduğunu kestirmek zordur. Ancak, biz metnin akışına uygunluğundan dolayı *napālum*’u (stat. Gtn) tercih ettik, fakat bu formda da *napālum*’un *i-ta-pu-ul* şeklinde yazılması beklenirdi.

St. 42) *na-sí-ih: nasāhum* “söküp çıkarmak, atmak” fiil kökünden „çıkartılmıştır, men edilmiştir” (stat. 3. tk. şh.) anlamında kullanılmıştır. Bu fiilin vasiyetnâmelerde “mirastan atmak, çıkarmak, men etmek” anlamlarına geldiğini, W. von Soden’un neşrettiği ICK I 12, 36’dan da biliyoruz.

Sonuç:

Yazımızın başında da belirttiğimiz üzere; muhtemelen Agūa’nın büyük oğlu olan ve vasiyete göre, mirastan en büyük payı alan Šu-Bēlum, herhalde gelecek yıllarda kardeşlerinden gelebilecek bir itiraza karşı, babasının vasiyetini kendi arşivinde muhafaza etmek istemiş olmalıdır.

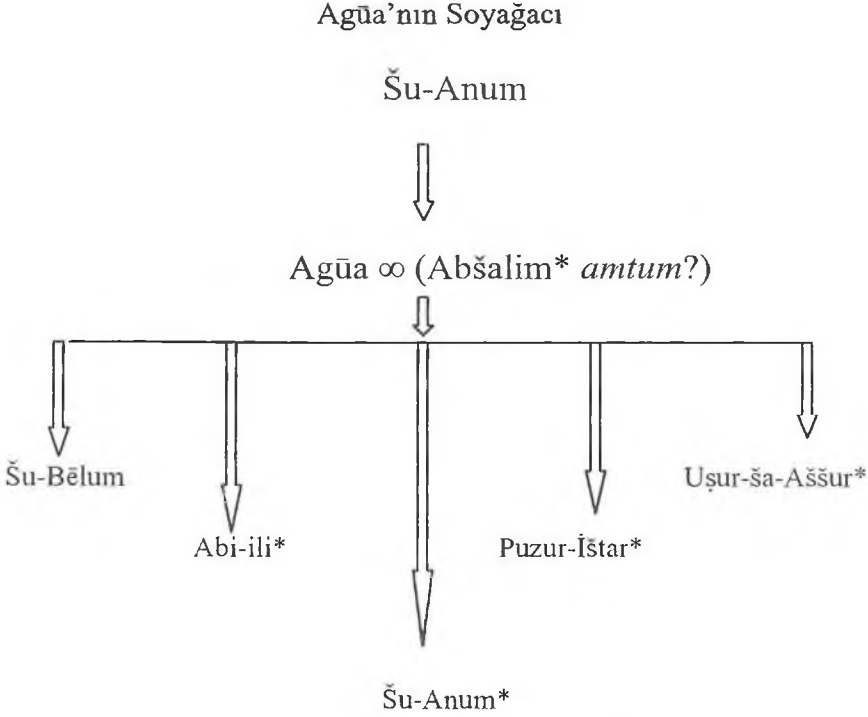
Yukarıda üzerinde durduğumuz, metnin 5-6. satırlarında geçen *i-na KÜ.BABBAR zi-tí-ša / a-ba-at ù um-ma-at* “Onun hissesi gümüşten (hem) baba (hem de) anne (olarak)tır” ifadesi, metnin en dikkati çeken noktalarından birisidir. Agūa’nın, kendi ölümünün ardından servetinin üzerinde ilk hak sâhipliğini karısına tanıyor olması, kadının aile içerisindeki önemi ile ilgili değerli bir bilgidir. Tabii, bunun söz konusu devirde yaygın bir anlayış olup olmadığını söylemek için bilgilerimiz yeterli değildir.

Ayrıca Agūa’nın, muhtemelen Asur’da oturan karısının mirasçısını, henüz karısı hayattayken, bizzat kendisinin belirlemesini (st.7-9) de, erkeğin kadının mirası üzerindeki hâkimliğini göstermesi bakımından dikkate değer buluyoruz.

Anadolu’da M.Ö. II. binin başlarında, gerek yukarıda verdiğimiz metinlerdeki mirasla ilgili ifadeler, gerekse bizim işlediğimiz bu yeni metin, bazı Asurlu tüccarların, miraslarının intikâlini hukukî olarak sağlayabilmek için vasiyetnâme düzenlediklerini göstermektedir. Şüphesiz ki, her Asurlu tüccarın vasiyet bıraktığı söylenemez ancak, mirasını geleneklerin dışında paylaşmak isteyen veya mirası ile ilgili özel bir durum bulunan tüccarların, vasiyetnâme hazırladıklarını düşünülebilir.

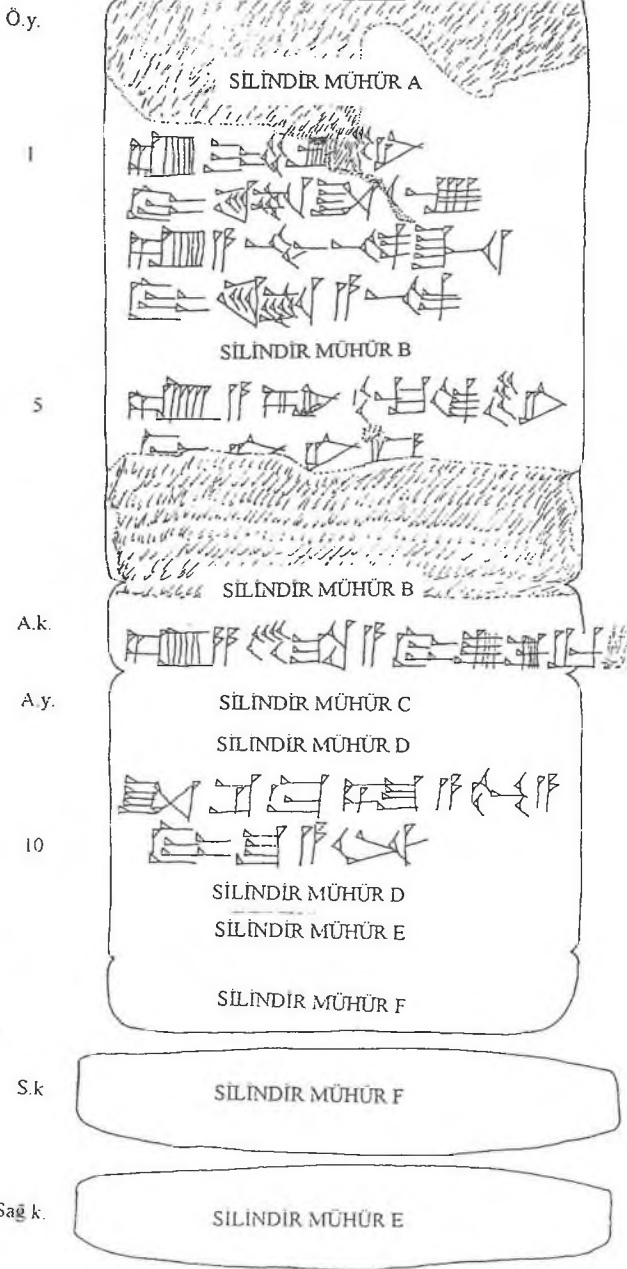
Eldeki bütün vasiyetnâmelerin Asurlulardan kalmış olmasını, onların ticarî hayata hâkim olmalarının yanında, miras meselelerinin yalnızca Anadolu ile sınırlı kalmayıp Asur'u da ilgilendirmesi ile açıklıyoruz. Yâni, Anadolu'da hayatını tamamlayan bir tüccarın, Anadolu'daki ve Asur'daki mirasını dilediği gibi paylaşabilmesi, onu doğal olarak vasiyetnâme düzenlemeye yöneltmiş olmalıdır. Aksi takdirde, geleneklere göre mirasın pay edilmesi söz konusu olacağından, bu durum mirası bırakanın arzularını kısmen ya da hiç yansıtmayabilirdi.

Şimdi burada, yayınlanmış metinlerden ve yayına hazırlamakta olduğumuz 1963 yılı tabletlerinden elde ettiğimiz bilgiler ışığında, Agūa ailesinin soyağacını şöyle oluşturmaktayız:

(*) işaretli isimlerin, Agūa'nın Abšalim adlı karısından⁷ olan çocukları olduğu düşünülmektedir.

Kt o/k 196 a

Kt o/k 196 c

Ö.y. 1

5

10

15

A.k.
20

A.y.

25

Handwritten cuneiform script on a tablet, consisting of approximately 10 horizontal lines. The script is arranged in columns, with some characters appearing to be grouped or separated by small markers on the right side.

30

Handwritten cuneiform script on a tablet, continuing from the previous section. It consists of approximately 10 horizontal lines of text.

35

Handwritten cuneiform script on a tablet, continuing the sequence. It consists of approximately 10 horizontal lines of text.

Ü.k

Handwritten cuneiform script on a tablet, continuing the sequence. It consists of approximately 10 horizontal lines of text.

40

S.k.

Handwritten cuneiform script on a tablet, continuing the sequence. It consists of approximately 10 horizontal lines of text, with some characters appearing to be grouped or separated by small markers on the right side.

45

EIN NEUES ALTASSYRISCHES TESTAMENT AUS KÜLTEPE

İrfan Albayrak*

Unter den zahlreichen Kültepe-Tafeln erschien bis zur heutigen Zeit nur wenige Urkunden¹, die man als genaue Testamente bezeichnen kann. Es ist erstaunlich, daß die Erbverträge unter so großen Mengen der Kültepe-Tafeln (etwa 20.000 auf der Welt) in geringer Zahl sind und, daß sie alle den assyrischen Kaufleuten gehören. Wie wir auch annehmen, zeigt W. von Soden die Ursache dafür, "daß die Errichtung eines Testamentes sich erübrigte, wenn es keine aus besonderen Gründen bevorzugten Erben gab, weil das Gewonheitsrecht die normalen Erbfälle klar genug regelte".²

Außer Erbverträge gibt es einige Briefe und Gerichtsprotokolle aus Kültepe, die Licht auf das Erbrecht der altassyrischen Handelskolonienzeit in Anatolia werfen. Diese Tafeln, die meistens von assyrischen Kaufleuten geschrieben sind, ermöglichen wichtige Hinweise über das Erbrecht des altassyrischen Volkes zu erhalten. Diese Tafeln, deren größtenteils nach dem Tod eines Kaufmanns geschrieben wurden, betreffen die Erbverteilung zwischen den Geschwistern, die einige davon im Ausland wohnten.

Andererseits gab es kein Testament, daß den anatolischen Kaufleuten oder irgendeinem Berufstätigen gehören. Doch gibt es in kleineren zahlen Tafeln, die die Beziehungen unter den Familienangehörigen aus Anatolian regeln, die aber zeigen keine genaue Eigentümlichkeit eines Testaments³, weil sie während der Lebenszeit der Eltern Gültigkeit hatten. Außerdem haben sie keine Einleitungsformel wie die anderen, die von den assyrischen Kaufleuten geschrieben worden waren.

---

*Fachbereich-Sumerologie der Universität-Ankara.

1. Weitere Testamente sind ICK I, 12, BIN VI, 222, RA 60 131ff. Für Bearbeitungen vgl. W. von Soden, WO 8, 1975-76, 211ff. und C. Wilcke, ZA 66 1976, 196ff.

2. W. von Soden, WO 8, 211ff.

3. KKS (ICK III) 57; TC I 62; Kt 89/k 369,370 (V. Donbaz, Prof. Dr. Nimet Özgüç'e Armaçan Kitabı, s.131-154).

Vor der Bearbeitung unseres neuen Testaments wollen wir einige Ausdrücke als Beispiele geben, die über das Erbe in den Kültepe-Texten vorkommen.

Im Text mit der Nummer I 705⁴ handelt es sich um einen Streit über die Verteilung des väterlichen Erbes zwischen zwei Brüdern. Von diesem Text können wir die sächliche Erbverteilung im Wohnraum deutlich feststellen. Sie werden im Text als *šubrum* "Gesinde", *utuptum* "Möbel", *qablītum* "Metall-Gefäß", *paššurum* "Tisch", *mazlagum* "Löffel", *šugarriā'um* "Dolch", *samālum* "ein Gefäßart" und *mašku* "Fell" angegeben. Im Text hebt sich einer von den Brüdern seine Ansprüche gegen den anderen folgendermaßen:

¹⁾*i-na šī-ma-tim*

²⁾*ša a-bi-ni / É*

³⁾*ša Kà-ni-iš šú-ub-ru-um*

⁴⁾*ú ú-tù-up-tum*

⁵⁾*i-a-um*

¹⁻³⁾In dem Testament unseres

Vaters gehören das Haus in Kaniš

⁴⁻⁵⁾und die Möbel zu mir".

Die folgenden Zeilen gehen folgendermaßen weiter:

¹⁶⁾.....*a-na*

¹⁷⁾*šī-tim / a-lá-ak-<ma>*

¹⁸⁾*bé-ti / i-na Kà-ni-iš*

¹⁹⁾*a-ma-ar-ma*

²⁰⁾*a-šé-e-kà*

¹⁶⁻²⁰⁾„Für (meinen) übrigen(Anteil)

werde ich (hin)kommen. Und

ich werde mein Haus in Kaniš

prüfen dann (wenn etwas fehlt)

dich suchen“

Eine andere Urkunde, die das Erbe betrifft, befindet sich mit der Nummer 30 in den unpublizierten o/k Texten (Ausgrabungsjahr 1963). Da handelt es sich um den Tod der Akadīa, Schwester von Ušur-ša-Ištar und Iddi(n)-Aššur⁵. Dieser Brief wurde wahrscheinlich in Assur geschrieben. Im Text informiert zuerst Iddi(n)-Aššur seinen großen Bruder Ušur-ša-Ištar über ihre Schwester Akadīa, die gestorben sei und, daß die Lamassātum das Testament der Akadīa öffnen will. Außerdem schreibt er, daß Akadīa ihm 1 M. (Silber) Schulden hinterlassen hat.

Die betreffenden Zeilen des Texts gehen so weiter:

¹⁾*a-na Ú-šú-ur-ša-Ištar qí-bi₄-ma*

²⁾*un-ma I-dí-A-šur-ma A-kà-dí-a*

³⁾*me-^rta¹-at KÜ.BABBAR 1 ma-na*

⁴⁾*h[u-b]u-lá-am té-zi-<ba>-^rku¹-um*

¹⁻²⁾An Ušur-ša-Ištar spricht Iddi(n)-

Aššur folgendermaßen: ²⁻⁴⁾“Akadīa

ist tot. Sie hinterließ dir 1 M.

Silber (als) Schulden”

4. Hecker K. – Kryszak G. Kappadokische Keilschrift Tafeln, Prag 1998.

5. Über die Familie von Akadīa vgl. S.Çeçen, “Ušur-ša-Ištar Est le Fils de Sargon, Roi de l’Ancienne Assyrie?”, Archivum Anatolicum II, S.11-17.

In den folgenden Zeilen des gleiche Textes sehen wir die Klage des Iddi(n)-Aššur über die Bemühungen von seiner Schwester Lamassātum um die Eröffnung des Testaments der Akadia. Er schreibt folgendermaßen:

²⁰⁾ *Lá-ma-sa-tum i-na É^{bi-a}-kà*

²¹⁾ *ta-ta-ša-ab um-ma*

²²⁾ *ši-it-ma i-na ši-ma-tim*

²³⁾ *a-ha-tum / a-ha-at / ta-bē-el*

²⁴⁾ *ú ši-ma-tim a-pā-ta-im*

²⁵⁾ *ta-za-az*

²⁰⁻²²⁾ Lamassātum hat sich in dein

Hause gesetzt. Sie (spricht)

folgendermaßen: ²²⁻²⁵⁾ „Aufgrund des

Testaments ist eine Schwester eine

Schwester“. Sie führte sich als

(Haus)herrin auf und tritt für die Eröffnung des Testaments ein.

Kt. v/k 77⁶ ist noch eine andere Urkunde, die unser Thema, nämlich das Erbe betrifft. Da geht es um eine Erpressung eines Persons von seiner eigenen Schwester, wahrscheinlich in Assur wohnte. Der kleine Bruder, der unter Druck von seiner Schwester gesetzt wird, teilte das Verhalten von ihrer Schwester zu seinen älteren Brüdern folgendermaßen mit:

⁶⁾ *a-na-kam a-di Š^{ša}-[ša]*

⁷⁾ *a-ha-at-ni a-lam ta-ak-šu-ud*

⁸⁾ *um-ma ši-it-ma ši-ma-at*

⁹⁾ *a-bi₄-ni lá-aš-me a-na-ku*

¹⁰⁾ *ak-ta-na-lá-ši um-ma a-na-ku-ma*

¹¹⁾ *a-hu-ni ra-bi₄-ú-tum*

¹²⁾ *li-li-ku-ni-ma ú KÜ.BABBAR*

¹³⁾ *l GÍN ša GÁN^{um} li-ip-hu-ra-ma*

¹⁴⁾ *ú ši-ma-at a-bi₄-ni*

¹⁵⁾ *ku-hu-ni-ma lu ni-iš-me*

⁶⁻⁷⁾ Hier kam unsere Schwester

fünf mal zu der Stadt an.

⁸⁾ Sie (sprach) dann folgendermaßen:

⁸⁻⁹⁾ „Das Testament unseres Vaters will ich hören!“

Ich versuche sie immer wieder zurückzuhalten,

(in dem) ¹⁰⁻¹⁵⁾ ich folgendermaßen (spreche):

„Unsere älteren Brüder mögen herkommen

und dann das Silber, jeden einzelnen Šeqel

von Außerhalb, sammeln. Dann wollen wir alle

das Testament unseres Vaters hören“

In folgenden Zeilen des Textes bemerkt man deutlich, daß die klageführende Schwester zum Gericht gegangen ist. Daraufhin hätte das Gericht geurteilt, daß das Testament und die Lage von niemandem eröffnet werden sollte, bis die älteren Brüdern herkommen. Dieser Beschluß des Gerichts kommt im Text mit den folgenden Sätze vor.

¹⁶⁾ *i-na wa-ar-ki-tim*

¹⁷⁾ *a-na a-lim ta-li-kà-ma*

¹⁸⁾ *um-ma ši-it-ma ši-ma-tim*

¹⁹⁾ *lá-aš-me a-na-ku a-na a-lim^{ki}*

²⁰⁾ *ki-ma ku-nu-ti ú-ta-er-ma*

²¹⁾ *um-ma a-na-ku-ma a-hu-ni*

²²⁾ *ra-bi₄-ú-tum i-na GÁN^{um}*

¹⁶⁻¹⁹⁾ Später kam sie

zur Stadt her und

(sprach) folgendermaßen: „Das Testament

will ich hören!“ ¹⁹⁻²³⁾ Ich wandte mich dann

in eurer Vertretung wieder an die Stadt und

(sprach) folgendermaßen: „Unsere

älteren Brüder sind Außerhalb, wir sollten

6. Dieser Text ist im AKT III unter den Nummer 94 bearbeitet.

²³⁾É ku-mu-ki ù ší-ma-tim lá ni-pá-té

die Lage und das Testament nicht öffnen!“

²⁴⁾a-lu-um dí-nam i-dí-ma a-dí

^{24 26)}Die Stadt sprach folgendermaßen Recht:

²⁵⁾ta-lá-kà-ni-ni É ku-mu-ki

Bis ihr herkommt, sollen die Lage und

²⁶⁾ù ší-ma-tum lá i-<<i>>-pá-té-a

das Testament nicht geöffnet werden.

Ein anderes Beispiel ist der Text, der mit der Nummer 287 (Jena 369) in EL von Lewy publiziert wurde. Hier handelt es sich um die Verteilung des Erbes gemäß dem bestehenden Testaments. Diese Zeilen sind so:

⁴⁾ni-š a-lim^š it-mu-[ú-ma a-ma-lá]

⁴⁻⁵⁾Sie schworen den Eid der Stadt und wir führten gemäß dem Testament ihren Vaters durch.

⁵⁾ší-ma-at a-bi₄-šú-mu ne-[pu-uš]

Die folgenden Zeilen sind so:

⁸⁾..... ší-tám lu ú-tá-tám

¹⁸⁻²²⁾“... Auch den Rest, sei es Weizen,

¹⁹⁾lu am-tám lu [wa]rdam

sei es Sklavin, sei es Sklave,

²⁰⁾lu zi-i-[t]-t[ám] a-ma-lá

sei es (sonstige Erb)teil, werden sie gemäß

²¹⁾ší-ma-at a-bi₄-šú-nu

dem Testament ihres Vaters

²²⁾i-zu-zu

teilen“.

BIN VI 2 und POAT 19 sind auch gute Beispiele für unsere Thema. Hier geht es um den Tod eines Kaufmanns und um die Frage, ob er ein Testament hinterlassen hätte. Die betreffenden Zeilen sind so:

BIN VI 2

³⁾E-lá-li me-et

³⁻⁵⁾“Elāli ist tot.

⁴⁾ší-im-tí-šú ú-lá

Er machte nicht sein

⁵⁾i-ší-im

Testament“.

POAT 19:

²⁸⁾tu-p-pu-um ša ší-ma-at

²⁸⁻³¹⁾“Die Urkunde, die Testament

²⁹⁾A-šūr-i-mi-tí í-na Hu-ra-ma

von Aššur-imitti ist, ist mit dem

³⁰⁾iš-tí Ša-lim A-šūr DUMU

Šalim-Aššur, Sohn

En-um A-š[ūr]

von Ennum-Aššur,

³¹⁾i-ba-ší

in Hurama vorhanden“.

All die Beispiele, die wir oben vorschlugen, beweisen, daß während der altassyrischen Handelskolonienzeit in Anatolia, insbesondere assyrische Kaufleuten, ihre Erben durch Testamente hinterlassen haben, so daß sie ihre Vererbung auf die juristischen Grundlage gründeten wollten.

Der unten bearbeitete Kt. o/k 196 a, c⁷ Urkunde –modern geöffnet⁸– ist im Ausgrabungsjahr 1963 in Kültepe gefunden. Das in

7. Die Größe der bronzefarbige Urkunde ist 10,7 cm x 6,7 cm x 3,9 cm (Hülle) und 8,9 cm x 5,7 cm x 2,4 cm (Tafel). Im Museum gibt es noch ein Tafel mit der

diesem Jahr gefundene Archiv, das etwa aus zwei hundert Tafeln besteht, gehört nicht nur einem Kaufmann, sondern mehreren Leuten. Der Besitzer dieses neuen Testaments heißt Agūa, Vater von Šu-Bēlum, der auch ein Archiv in den o/k Texten hat. Die vor fünf Zeugen ausgefertigte Hüllen-Tafel ist zum Glück gut erhalten.

Kt. o/k 196 a

Die Hülle ist modern geöffnet und hat sechs verschiedene Siegelabrollungen, einige davon tragen Inschriften. Außer, wem dieses Testament gehört, gibt es auf der Hülle wie man erwartet keine Hinweise. Die abgebrochene Zeile (Z.7) ist nach der Reihenfolge der Zeugen, die auf der Tafel stehen, ergänzt worden.

Vs.		(Siegelabrollung A)	
	1	KIŠIB <i>I-dī-Sū-en</i> ₆ DUMU <i>Puzur₄-Ištar</i> KIŠIB <i>A-šūr-na-da</i> DUMU <i>Pu<zur₄>-A-na</i>	
		(Siegelabrollung B)	
	5	KIŠIB <i>A-pi-il₅-ke-en</i> ₆ [DUMU <i>Ī-]li-da[n]</i> [KIŠIB <i>I-ku-pi-a</i> DUMU	]
		(Siegelabrollung B)	
u.K.		KIŠIB <i>Sā-li-a</i> DUMU <i>Ú-šū-ur-[]</i>	]
Rs.		(Siegelabrollung C) (Siegelabrollung D) <i>ša šī-ma-at A-gu-a</i>	
	10	DUMU <i>Šu-A-nim</i> (Siegelabrollung D) (Siegelabrollung E)	
o.K.		(Siegelabrollung F)	
l.S.		(Abgebr. Siegelabrollung F)	
r.S.		(Siegelabrollung E)	

^{1-x)}Siegel von Iddi(n)-Su'en, Sohn von Puzur-Ištar, Siegel von Aššur-nādā, Sohn von Puzur-Ana, Siegel von Apil-kēn, Sohn von Ili-dān

Nummer o/k 196 b, aber die hat sowohl ihre Inhalt als auch ihre Größe keine Verbindung mit unserer Hüllentafel.

8. Die Hülle der Tafel könnte von den Forscher, die sich mit Siegelabrollungen beschäftigen, geöffnet werden.

[Siegel von Ikuppīja, Sohn von .....], Siegel von Salija, Sohn von Uşur-[.....].⁹⁻¹⁰⁾ Über das Testament von Agūa, Sohn des Šu-Anum.

Kt. o/k 196 c

Man kann wohl sagen, daß die Tafel außer einigen Schreibfehlern (Hülle Z. 4; Tafel 16¹,44) gut geschrieben und komplett erhalten worden ist. Die Feststellung der verwandtschaftlichen Beziehungen zwischen Agūa und anderen Personen, die im Text vorkommen, sind meistens nach den unpublizierten o/k Texten und einige schon publizierten Texten festgestellt worden.

Die Themen des Testaments sind folgendermaßen:

- Z. 1-2) Die Einleitungsformel des Testaments „PN *šimti beti-šu* (*ša Kaniš/alim^b*) *išimma*“
 Z. 2-6) Anteil von Agūas Frau, die wahrscheinlich in Assur wohnt.
 Z. 7-10) Anteil von Šu-Bēlum.
 Z. 10-11) Wer soll die Schulden übernehmen nach dem Tod von Agūa.
 Z. 11-16) Anteil von Abšalim
 Z. 17-22) Anteil von Personen, die Agūa als *mērua* „meine Söhne“ nannte.
 Z. 22-26) Unter welchen Personen werden die übrigen Silber, die Sklaven und die Sklavinnen verteilt.
 Z. 26-27) Eine spezial Entscheidung, die Aššur-iddi(n) betrifft.
 Z. 27-38) Wenn Agūa keines hinterläßt, sollen Uşur-ša-Aššur und Puzur-Ištar je 2 M zurück zahlen.
 Z. 39-43) Unter welchen Bedingungen hat Abi-ili auf das Testament Recht.
 Z. 44-45) Zeugen.

Vs.	1	<i>A-gu-a / šī-im-tù-šu</i> <i>i-šī-ma / bé-tum ša a-lim^{ki}</i> <i>ša a-šī-ti-a / i-na KÙ.BABBAR</i> <i>qá-dì / me-er-e-a-ma</i>
	5	<i>ta-zu-az i-na KÙ.BABBAR</i> <i>zi-ti-ša / a-ba-at ù um-ma-at</i> <i>bé-tù-um ù KÙ.BABBAR wa-ar-kà-sà</i> <i>ù mī-ma ti-šu-ú</i> <i>ša Šu-Be-lim bé-tù-um</i>
	10	<i>ša Kà-ni-iš / ša Šu-Be-lim</i> <i>um-mi-a-ni / me-er-ú-a</i> <i>e-pu-lu-ma i-na KÙ.BABBAR</i> <i>ša i-a-ti / i-šī-ta-ni</i> <i>1/3 ma-na KÙ.GI 1 ma-na</i>

- 15 KÛ.BABBAR ù *am-tám Áb-ša-lim*
tù-<na>-ša-ra-ma / ta-lá-qé
ù i-na ší-ta-tim
me-er-ú-a
- u.K. *ša bé-ta-tim*
- 20 *lá il₅-qé-ú-ni 4 GÚ.TA*
 Rs. URUDU *ki-ma bé-ta-tí-šu-nu*
i-lá-qé-ú i-na
ší-tí KÛ.BABBAR am-tim wa-ar-dim
a-ší-tí Šu-Be-lim ù me-er-ú-a
- 25 *mu-ṭá mu-ṭá-ma*
i-zu-zu ša-wi-sú ša A-šùr-i-dí
wa-šu-ra-sú-um šu-ma KÛ.BABBAR
i-a-ti mì-ma ú-la iš-tí-tám
 4 GÚ.TA URUDU
- 30 *ša bé-ta-ti-šu-nu*
me-er-ú-a / ú-lá i-lá-qé-ú
 2 *ma-na KÛ.BABBAR*
Puzur₄-Ištar ú-WA-ú
 2 *ma-na KÛ.BABBAR Ú-šú-ur-ša-A-šùr*
- 35 *ú-ta-ar*
e-li-a-tù-šu-nu
a-pu-a-ti-šu-nu-ma
- o.K. *i-ta-pu-lu*
A-bi-ì-lí šu-ma 10 ma-na
- 40 KÛ.BABBAR *i-ša-qal*
 l.S. *qá-dì a-hi-šu-ma / i-zu-az šu-ma 10 ma-na*
 KÛ.BABBAR *lá iš-qúl / na-sí-ih ù 10 ma-na.TA*
 KÛ.BABBAR *a-na a-hi-šu i-na-pá-al IGI I-dí-Sú-en₆*
 IGI *A-šùr-na-da IGI A-pí-il₅-ke-<en₆> IGI I-ku-pì-a*
- 45 IGI *Sà-li-a*

¹⁻²⁾ Agua machte sein Testament folgendermaßen: ²⁻³⁾ Das Haus in der Stadt gehört meiner Frau. ³⁻⁵⁾ Am Silber soll sie zusammen mit meinen Söhnen erben. ⁵⁻⁶⁾ An dem Silber, ihrem Erbteil, ist sie Vater und Mutter. ⁷⁻⁹⁾ Das Haus und das Silber, das sie hinterläßt, und alles, was sie hat, gehört dem Šu-Bēlum. ⁹⁻¹⁰⁾ Das Haus in Kaniš gehört dem Šu-Bēlum. ¹¹⁻¹²⁾ Meine Söhne sollen die Gläubiger begleichen (zufrieden). ¹²⁻¹⁶⁾ Von dem Silber, das mir übrig bleibt, soll die Ab-šalim 1/3 M. Gold (und) 1 M. Silber abzweigen und nehmen. ¹⁷⁻²²⁾ Und von den Resten sollen meine

Söhne, die keine Häuser erhielten, jeweils 4 T. Kupfer anstelle von Häusern für sich erhalten.²³⁻²⁶⁾Von dem Rest des Silbers, der Sklavin und des Sklaven sollen meine Frau, Šu-Bēlum und meine (anderen) Söhne je nach Restbetrag erben.²⁶⁻²⁷⁾Die *šawītum* von Aššur-iddi(n) ist ihm überlassen.²⁷⁻³²⁾Wenn kein Silber von mir übrig bleibt, sollen meine Söhne jeweils 4 T. Kupfer (anstelle) von ihren Häusern für sich nicht erhalten.³²⁻³⁵⁾2 M. Silber wird Puzur-Ištar ..... und 2 M. Silber wird Ušur-ša-Aššur zurückgeben.³⁶⁻³⁸⁾Ihre zusätzlichen Ausgaben sind auf ihren *Stirnen* (gebunden) und Ausgleich gezahlt.³⁹⁻⁴¹⁾Abi-ili soll, wenn er 10 M. Silber zahlt, zusammen mit seinen Brüdern erben.⁴¹⁻⁴³⁾Wenn er die 10 M. Silber nicht zahlt, ist er enterbt und soll seinen Brüdern je 10 M. Silber zahlen.⁴³⁻⁴⁵⁾Vor Iddi(n)-Su'en, vor Aššur-nādā, vor Apil-kēn, vor Ikuppīja, vor Salīja.

Anmerkungen:

Z. 1-2) Weitere Testamente sind ICK I, 12, BIN VI, 222, RA 60 131ff. Für Bearbeitungen vgl. W. von Soden, WO 8, 1975-76, 211ff. und C. Wilcke, ZA 66, 1976, 196ff. Alle Exemplare sind gekennzeichnet durch die Einleitungsformel *Pn šimtu-šu* bzw. *šimti bēti-šu išim-ma*.

Z. 6) *a-ba-at ú um-ma-at* ist sicher als fem. Stat. Zu der bekannten *abum-ummum*-Formel zu interpretieren, die außer I 837 (FS Güterbock II 141ff), 5,10(gen.),13 und TC 62, 2¹, 9¹(gen.),17¹ vor allem noch Kt 89/k 369, 7(gen.),11; 370, 6-7, 14(gen.), 25 und e/k 167 6,12 (gen.) (alle bei V.Donbaz, FS N.Özgül, 141 ff.) belegt ist und mit der das einzige Verfügungsrecht der Eltern über den Familiären Besitz beschrieben wird.

Z. 7) *wa-ar-kà-sà* möchte man eigentlich von *warkātum* ableiten und als „ihr Erbe“ übersetzen. Da es aber wenig sinnvoll erscheint, daß Agūas Sohn Šu-Bēlum, Besitzer des Besitzes seiner Mutter sein soll, möchten wir eher an eine Regelung, wie in KH § 158, denken, wo der verwandte Ausdruck *arki abi* „nach dem Tode des Vaters“ bedeutet. Šu-Bēlum wäre damit als Nacherbe seiner Mutter bestimmt. *mimma tišū* könnte dann Besitz der Gattin des Agūa bezeichnen, der nicht aus dem von ihrem Gatten Ererbten (z.B. Mitgift, eigene Geschäftstätigkeit) stammt.

Z. 9) Šu-Bēlum war wahrscheinlich der älteste Sohn von Agūa. Da er das Haus seines Vaters in Kaniš erbt, darf man vermuten, daß o/k 196a und c in diesem Haus gefunden wurde. Warum Šu-Bēlum gegenüber seinen Geschwistern derartig bevorzugt wird, kann nicht mit Sicherheit erklärt

werden. Da er offenbar Alleinerbe seiner Mutter sein soll, könnte man auch daran denken, daß er deren einziger Sohn war, während die anderen Brüder in Wirklichkeit nur Halbbrüder waren.

Z. 16) *tù-<na>-ša-ra-ma (nšr)*: Die Notwendigkeit zur Emendation ergibt sich, weil die unmittelbar denkbaren Alleintungen (*wašārum* „los lassen“, *šarū* „reich werden“, *šarāmum* „abschneiden“ usw.) nicht in den Kontext passen.

Z. 15) Es ist bekannt, daß die Name Abšalim sowohl Maskulinum als auch Femininum verwendet wurde (Einige Beispiele: CCT III, 14:3,32; ICK II 156:5 als Schwester von Aššur-lamassī). Im Text ist die verwandtschaftliche Beziehung zwischen Agūa und Abšalim unklar. Da Agūa von seines Erbes 1 M. Gold, 1/3 M. Silber und eine Sklavin für sie hinterlassen hat, könnte man daran denken, daß die Abšalim die zweite Frau von Agūa war. Aufgrund dessen dürften die Personen, die im Text ohne Namen als *me-er-ú-a* „meine Söhne“ genannt wurden, die Söhne der Abšalim seien. Vgl. Anmerkung Z. 9.

Z. 25) *muṭa muṭa zu'āzum* ist nicht ganz klar. Nach CAD (M/2, S.320 a) bedeutet *muṭā'um* „underweicht, deficiency“. *muṭa muṭa zu'āzum* kommt auch in KKS (ICK 3) 1, 22 und 24 (Taf.); 21, 23 (Hülle) vor. In dieser Stelle interpretiert Matouš diesen Ausdruck „entsprechend jedem einzelnen Fehlbetrag werden wir teilen“. Wir wollen hier (KKS 1) darauf aufmerksam machen, daß dieser Ausdruck auf der Tafel und Hülle zwei verschiedenen Varianten benutzt wurden. Obwohl in der Hülle *qá-ta qá-ta zu'āzum* steht, befindet sich aber auf der Tafel *mu-ṭá mu-ṭá zu'āzum*. Aufgrund dieser Parallellität dürfte man vermuten, daß zwischen diesen Wörtern *muṭā'um* und *qātum*, hinsichtlich die Bedeutungen nahelegen. Somit könnte man diesen Ausdruck mit *zu'āzum* „Anteil für Anteil teilen“ übersetzen⁹.

Z. 26) *šawitum* als unklare Bezeichnung für eine Dame ist außerdem noch AKT I 77, Taf. 4 belegt: *qá-qá-sá* ⁴⁾*pá-tí* / (dazu J.G.Dercksen, NABU 1991, 28) *ša-wi-tám*¹⁰ ⁵⁾*i-na ša-ha-ti-ša* ⁶⁾*ú-lá ú-šé-ša-áb* „(Šu-Su'en heiratete die Etāri.) Ihr Haupt ist entschleiert. Eine *šawitum* darf er ihr nicht zur Seite stellen“. Verboten ist Laut Z. 7-9 auch die Heirat mit einer Hierodule (*qadišum*). Nach Y. Kawasaki wird das Wort *šawitum*

9. Vgl. auch, Gül, S, AMMY 1989, S.53 (Kt. b/k 177, 6-7).

10. Nach Koll. lies auch so auf der Hülle, Z. 7 statt des unverständlichen *e-wa-tám*.

verwendet, um den Status von einen Frauengruppen zu definieren¹¹. Ein weiterer Beleg findet sich noch Kt. 87/k 287, 5-6¹²: KIŠIB *E-num-Ištar ša-wi-it Lá-qê-pi-im* „Siegel von Ennum-Ištar, š. von Laqēpum“ und als Inschrift auf dem zugehörigen Siegel C. Formal könnte das fem. Pt. zu *šawûm* „braten, rösten“ vorliegen.

Z. 32) *û-WU/WA-û* bleibt unklar. Ein Formel käme ein D-Stamm zu *ewû* „werden“ in Betracht. Man erwartet hier einen Ausdruck wie „Er wird zurückgeben“ (vgl. Z. 35).

Z. 36) *e-li-a-tù-šu-nu*: Diese Zeilen bleiben weitgehend dunkel. Die Übersetzung von *e-li-a-tù-šu-nu* (=Nom.) „Ihre zusätzlichen Ausgaben“ wird nahegelegt durch die allerdings beschädigte Stelle RA 60, 135, 51.

Z. 37) *a-pu-a-ti-šu-nu-ma*: Ob dieses Wort mit dem in CAD I/A S.50 genannten *abbutum* „fatherly attitude, fatherhood“ im Zusammenhang steht, wissen wir nicht genau. Aber man könnte vermuten, daß es zwischen *a-pu-a-ti-šu-nu-ma* und *abbutum* keine Verbindung gibt, weil die in CAD über *abbutum* gegebenen Beispiele immer als *a-na a-bu-ti* vorkommen. Andererseits denken wir, daß sich dieses Wort vielleicht mit dem Pröp. *ana* und der Pl. von *pūtum* bildet und, daß das Wort eine figürliche Bedeutung überträgt. Im Licht dieser Anmerkungen verstehen wir diese Zeilen folgendermaßen: „³⁶Ihre zusätzlichen Ausgaben sind ³⁷auf Ihren Stirnen (gebunden) und ³⁸Ausgleich gezahlt (d.h. die jeweils 2 M. Silber)“. Man könnte auch vermuten, daß es hier um den Ehrenschild, Ehrenpflicht für Puzur-Ištar und Ušur-ša-Aššur geht.

Z. 38) *i-ta-b/pu-lu*: Es ist schwer zu entscheiden von welchem Stamm dieses Verb kommt. Es gibt zwei Alternative dafür. Entweder kommt dieses Verb aus *napālum* „Ausgleiche zahlen“ (Stat. Gtn) oder *w/tabālum* „(weg)tragen“. Da das Verb *napālum* besser dem Kontext passt, ist unsere Bevorzugung zugunsten des Verbes *napālum*.

Zusammenfassung

Unter den im Jahre 1963 aus Kültepe gefundenen Tafeln befindet sich wenige Urkunden, die dem Archiv von Agūa gehören. Dagegen hat dessen Sohn Šu-Bēlum ein Archiv, das aus verschiedenen Belegarten besteht. Deswegen könnte man vermuten, daß Šu-Bēlum dieses

11. Kawasaki, Y. “Status of Women and Marriage Institution of the Old Assyrian Society” *Oriente* (Japan) 37/1 1994.

12. Der Text wurde von K. Hecker im für E. Bilgiç als Andenken publizierten Buch, unter den Titel “Über den Euphrat ...” bearbeitet.

Testament in seinem eigenen Archiv aufbewahren. Im Grunde genommen wird es im Text betont, daß Šu-Bēlum das größte Teil von der Erbe -auch das Haus in Kaniš- erhalten sollte. Denn führt Šu-Bēlum das Geschäft seines Vaters weiter. Šu-Bēlum könnte das Testament seines Vaters aufbewahrt wollen, um irgendeinen vermutlichen Widerspruch von seinen Brüdern zu beseitigen.

Wir wollen auch hier auf einigen Punkten aufmerksam machen, die wir wichtig finden. Erstens wissen wir nicht genau, warum Šu-Bēlum unter den Söhnen von Agūa privilegiert war, und warum Agūa in seinem Testament außer Šu-Bēlum seine anderen Söhne nicht als mit den eigenen Namen nannte. Zweitens obwohl wir von publizierten und unpublizierten Texten erfahren haben, daß alle Brüder Söhne von Agūa waren, können wir über die verwandschaftlichen Beziehungen der im Text genannten Personen (Z. 15, 26, 33, 34) nichts erfahren.

Wir sind in der Meinung, daß die Zeile 5-6 des Textes noch kommentar braucht. Mit diesem Satz (*ina kaspim ziti-ša abat u ummat* "An dem Silber, ihrem Erbteil, ist sie Vater und Mutter" könnte es betont werden, daß die Mutter mehr Rechte auf das Erbe ihres Mannes hatte als ihre Kinder. Es dürfte sich hier um zwei verschiedene Anteile für die Mutter handeln, nämlich der Anteil, den sie von ihrem Mann erben wird und der Anteil, den sie wegen ihre Mutterschaft von ihren Kindern erben wird. Es ist aber doch noch früh zu beschließen, ob diese Angelegenheit die allgemeine Mentalität der Gesellschaft war.